

Stawfordska Sällskapet

Historikgrupp för Höganäs AB

www.stawford.se



Rapport nr 20

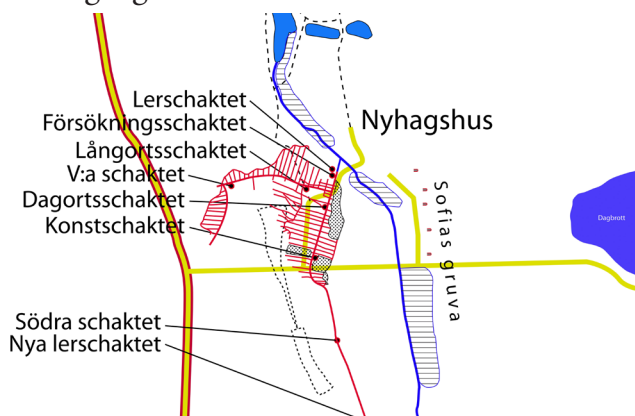
Privatgruvor

Lars Dahlbom 2017

Privatgruvor i Billesholm och Ekeby

Förhistoria

Kolbrytning i Billesholmsområdet är känd sedan 1740-talet då fyndigheterna i Bosarp började bearbetas. Gruvverksamheten i detta område pågick under nästan femtio år under namnet "Adolf Fredrik". Verksamheten flyttades härifrån till Höganäs 1796/1797 men återupptogs Bosarp 1860 och drevs fram till 1888 med dagorter längs i huvudsak dalgångens östra flank. De flesta av dessa dagorter är fullt synliga fortfarande (2017). Gruvorna benämndes "Drottning Lovisa" och "Drottning Sofia". Dessa gruvor drevs av Wallåkra gruvbolag som senare skulle sammanslås med Kropps Gruvbolag och som efter ytterligare några år uppköptes av Höganäs-Billesholms AB (Höganäsbolaget). I Bosarp fortsatte kolbrytningen i schakt väster om dalgången fram till 1908.



Bosarps kolgruva (Adolf Fredrik). Här bröts kol och en del lera i både övre och undre flöts. Kartan visar utbredningen år 1755.

Det blåmarkerade området till höger är Lunnom dagbrott, som försåg Skrombergaverken med lera. Karta: Lars Dahlbom

I Billesholm hade man börjat kolbrytningen 1860 och detta skedde i en rad schakt som Teodor, Mattis (efter smeden som nyupptäckte kolen i Billesholm), Christoffer, Kapten Berg, nr 6, Ljungsgård, Viktor, Oscar med flera. Albert var unikt så till vidare att detta schakt var lutande, i motsats till alla andra som var vertikala. Under vissa tider var efterfrågan på Billesholmskolen låg varför gruvdriften periodvis låg nere. Vid dessa tillfällen var nöden stor i det lilla gruvsamhället. Men då Andra världskriget bröt ut ändrades förhållandena dramatiskt.

Klondyketiden

Under Andra världskriget var bristen på bränsle stor i Sverige. Anledningen till detta var givetvis den starkt reducerade importen av kol från framförallt England. Läget blev inte bättre åren efter freden, då uppbyggnaden av stora delar av Europa krävde mängder med bränsle. Erfarenheterna från Första världskriget visade på behov av en stark kontroll av fördelningen av det, inom landet, tillgängliga bränslet. Utöver den begränsade mängd kol som importerades var det i huvudsak ved, torv och kol som fanns tillgänglig inom Sverige. En bränslekommission tillsattes år 1940 med uppdrag att tillse att tillgängligt bränsle fördelades på ett för nationen gynnsamt sätt. Kommissionen sorterades in under Folkhushållningsdepartementet och ingick som en del av kristidsförvaltningen med ca 5 000 anställda.

Den största aktören, vad gäller brytning av kol i Sverige, var Höganäs-Billesholms AB (Höganäsbolaget) med gruvor i Nordvästskåne. Detta bolag hade hämtat upp kol från sina schakt sedan 1797 och levererade ca 450 000 ton per år närmast före kriget. Produktionen ökade under kriget och uppgick något enstaka år till upp mot 600 000 ton. Det var bristen på arbetskraft som begränsade bolagets produktion, inte brist på brytvärda kolfyndigheter.

Under årens lopp hade Höganäsbolaget bearbetat och tömt stora områden på kol till den nivå som var ekonomiskt försvarbar för brytning i stor skala. Det innebar att i de utbrutna



Ett foto från Södra Vram. Här ligger schakten mycket tätt. I dag är det inte mycket synligt av alla dessa privatschakt men under vissa växtperioder kan man på flygfoton upptäcka runda märken efter schakten eller troligare bergbunkarna. Arkiv: Jan-Erik Hedin

områdena fanns fickor med lite mer svåråtkomlig kol kvar. Dessutom fanns en hel del pelare kvar för stöttning av taken i orterna. Det var dessa koltillgångar som lockade mindre entreprenörer att starta privata gruvor. Även om Höganäsbolagets verksamhet kan sägas vara av privat karaktär, är det dessa mindre aktörers verksamhet som traditionellt benämns som privatgruvor.

En stor del av de privata gruvorna fanns inom av Höganäsbolagets inmutade områden men det fanns andra inmutningar som bearbetades, inte minst öster om Skromberga.

Den privata gruvdriften började i Billesholm i juli 1940 av en f.d. gruvarbetare, vars avsikt var att använda kolen för eget behov. Den här verksamheten spred sig, och allt fler personer i Billesholm och Skromberga öppnade egna små schakt på sina ägor. Så länge verksamheten var av ringa omfattning och avsedd för eget bruk accepterades den, men då verksamheten ökade och det började uppstå handel med den upptag-

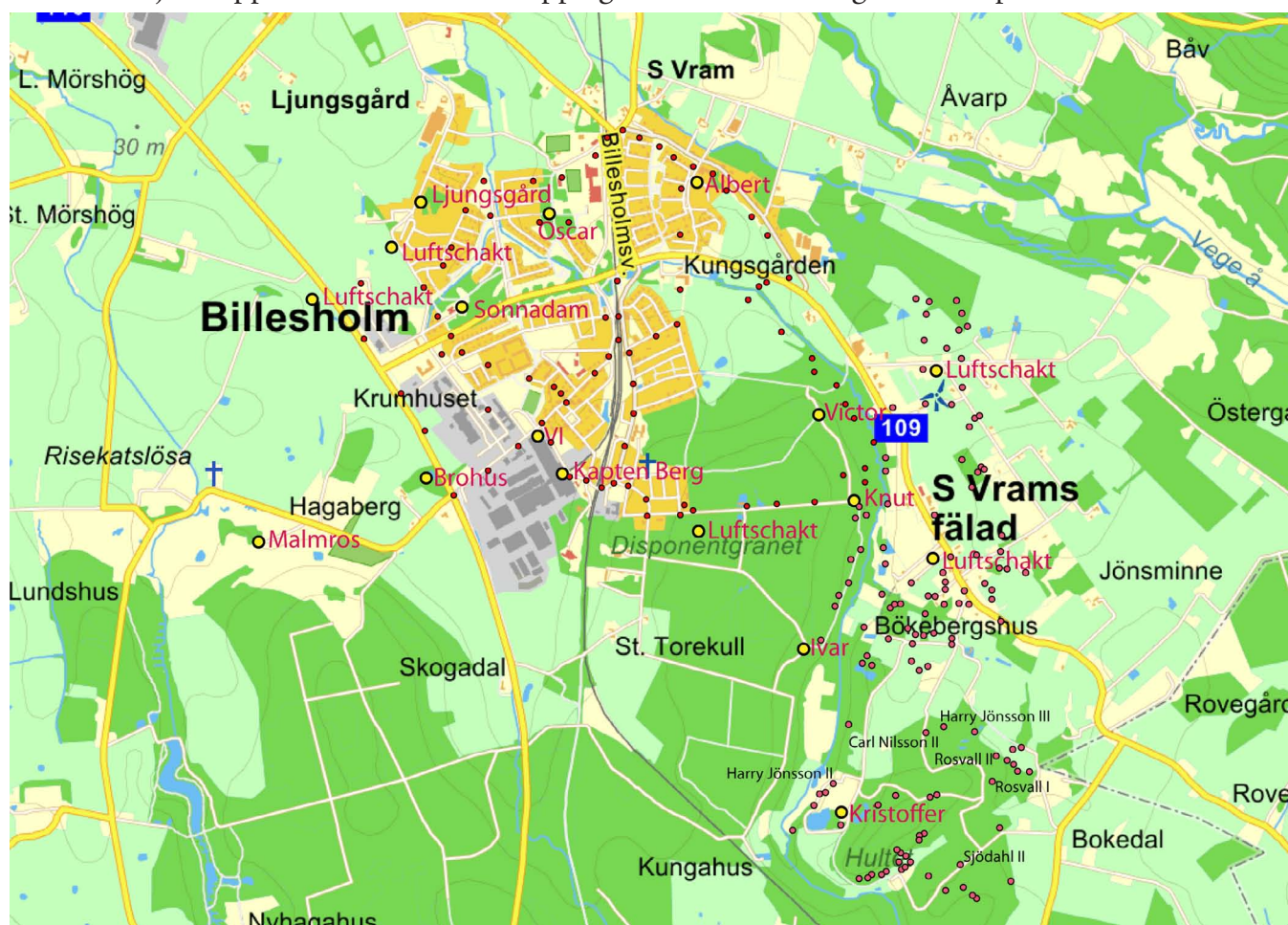
na kolen, började både Bränslekommissionen och Höganäsbolaget reagera. Bränslekommissionen såg en möjlighet till ökad tillgång till kol, vilket var av nationellt intresse, medan Höganäsbolaget såg en konkurrens om tillgänglig arbetskraft med gruvkompetens.

Verksamheten fortsatte under kontrollerade förhållanden genom hela kriget och efterkrigstiden ända fram till mitten av 1960-talet.

Kontrollen var dock inte mer omfattande än att det, enligt flera uppgiftslämnare, förekom en avsevärd svart handel med kol och även försäljning av kol med underhållig kvalitet.

De första schakten

Det första schaktet sänktes i juli 1940 till ett djup av ca 5-6 meter. Samme brytare sänkte senare flera schakt, alla på egen mark. Ryktet spred sig och flera gruvbrytare tillkom. Nu var det inte enbart aktörer på sedan tidigare ägda marker, utan allt fler utomstående köpte upp mindre markegendomar, på vilken de anlade



Gruvschakten vid Billesholm. Röda markeringar är privatschakt medan de gula är Höganäsbolagets och dess föregångares schakt.

Grafik: Lars Dahlbom

gruvschakt. Det kunde vara ägare av större fastigheter, trädgårdsmästare och även större företag som Malmö Yllefabrik och flera tegelbruk. Så småningom började kol försäljas på den öppna marknaden till ett pris av 3: - kr/hl (75: - kr/hl i 2017 års penningvärde).

Vid slutet av 1940 var ca 10 gruvor i drift. Vid denna tid genomförde Bränslekommissionen en inspektion på plats. Denna inspektion resulterade inte i några förslag till begränsningar eller kontroller.

Knappt ett halvt år senare var 14 gruvor igång och mängden uppfordrad kol hade ökat väsentligt. Priset hade då stigit till 4: - kr/hl. I det här läget reagerade Bränslekommissionen i avsikt att få in kolet i den reglering som styrde hantering av övriga bränslen i Sverige. Under våren och sommaren 1941 hölls ett antal förhandlingar mellan Bränslekommissionen, Höganäsbolaget och privatbrytarna. Avsikten med förhandlingarna var att skapa ett kontrollsystem, baserat på att all upptagen kol skulle levereras till Höganäsbolaget till ett fast pris som fastställdes av Bränslekommissionen. Det diskuterades också geografiska begränsningar av brytningen. Vissa områden, som fyndigheter under den bäck som rinner genom Billesholm, skulle skyddas liksom vissa pelare för stöttning av tak. Förhandlingarna ledde dock inte till något resultat, eftersom gruvbrytarna inte kunde acceptera de föreslagna priserna. I slutet av juli var 31 privatgruvor i drift. Av dessa låg en del på Boserups mark och det



Ett schakt i svårt förfall. Schaktet låg i Kungähus. Efter det att schakten tjänat ut förblev de ofta kvar utan några åtgärder från ägarnas sida. Det fanns en fond för återställande av marken men den var helt otillräcklig.

Arkiv: Jan-Erik Hedin

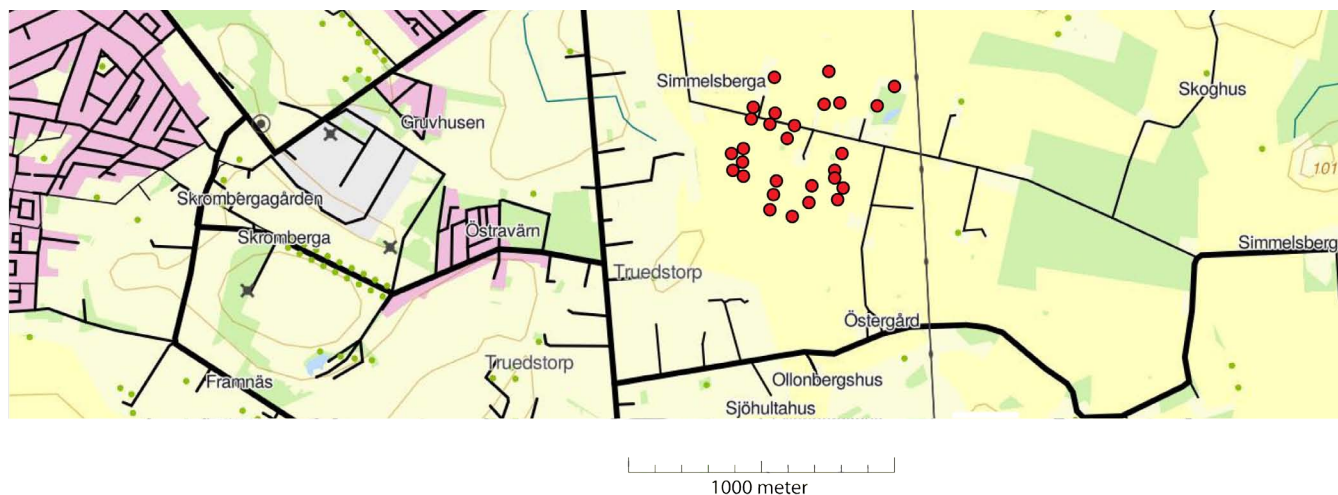
förelåg flera ansökningar för att få bryta på kronans mark.

Eftersom ingen frivillig uppgörelse kunde nås, utfärdade staten beslag på all kol. Detta innebar att upptagen kol skulle levereras till Höganäsbolaget för vägning och vidare distribution. För vägning av kol användes betvägen i Bjuv och Sockerbolagets våg i Helsingborg. Priset var 39: - kr/ton (ca 900 kr i 2017-års värde).

Ansökningar och avtal

För att få påbörja brytning inom Höganäsbolagets koncessioner krävdes vanligtvis tre avtal:

- med Höganäsbolaget (koncessionsägare)
- med markägaren
- med Bränslekommissionen



Antalet schakt vid Skromberga var inte lika stort som vid Billesholm, men vid Simmelsberga låg schakten mycket tätt. Detta området låg utanför Höganäsbolagets koncession.

Grafik: Lars Dahlbom

Avtal med Höganäsbolaget

Avtalet med Höganäsbolaget var tillfälligt och gällde endast under rådande kolbrist. Kolet skulle levereras till Höganäsbolaget till pris och villkor som var tidsbegränsat godkända av Bränslekommissionen eller Priskontrollnämnden. Privatbrytaren fick inte anställa arbetare som arbetat för Höganäsbolaget, och han skulle även lämna regelbundna rapporter över arbetets fortskridande och bistå Höganäsbolaget vid uppmätningar i gruvan för kartering. Privatbrytaren tog på sig allt ansvar för eventuella markskador och olycksfall samt annat som myndigheter kunde ålägga dem. Höganäsbolaget hade rätten att utan varsel uppsäga avtalen utan att privatbrytaren kunde kräva skadestånd. Höganäsbolaget skulle kunna göra avdrag från betalningen till brytarna för skatter och andra statliga pålagor. Dessa avtal kunde inte överlåtas utan Höganäsbolagets medgivande.

Kommentarer till avtalen

Det var långt ifrån självklart att ansökningar för gruvverksamhet tillstyrktes. Det fanns flera skäl till avslag. Det viktigaste var troligen risken för överflyttning av arbetskraft från Höganäsbolaget till de betydligt högre förtjänsterna i privatgruvorna. Men även andra faktorer bedömdes, som tveksam vandel (ett antal kolbrytare blev ertappade med svart försäljning av kol vilket renderade straff från dagsböter till fängelse), dåliga kolkvaliteter inom sökta områden, områden som Höganäsbolaget ansåg tillhöra deras reserv. Det senare skälet användes med tiden allt oftare och från att i början av privatgruvepoken de flesta ansökningarna godkändes blev det med tiden



*Det fanns något enstaka försök med dagbrott. Fotot ovan visar ett sådant. Just detta dagbrott var ca 12 meter djupt.
Arkiv: Jan-Erik Hedin*

allt svårare att få tillstånd avtal.

Att privatbrytarna inte fick anställa personal som arbetet hos Höganäsbolaget berodde på att en kolbrytare hos Höganäsbolaget levererade ungefär fyra gånger så mycket kol som hos de privata gruvorna. Anledningen till detta var att de privata gruvornas metoder och utrustningar var så mycket mer primitiva än hos Höganäsbolaget. Med tanke på den begränsade tillgången till brytare bedömde Bränslekommissionen det angeläget att Höganäsbolaget fick behålla så många brytare som möjligt. Höganäsbolaget hade ett avtal med Bränslekommissionen som pekade ut ett riktvärde för bolaget om en brytningsnivå på 600 000 ton/år under förutsättning att man kunde behålla och even-



*Det här fotot har tagits i Simmelsberga och visar sex bergbunkar, representerande lika många schakt. I området fanns cirka 25 liknande högar.
Arkiv: Jan-Erik Hedin*

tuellt utöka antalet kolhuggare. Under kriget försökte man fånga upp flyktingar, krigsfångar och liknande personer med erfarenheter från gruvdrift för arbete i de skånska gruvorna. Sammanlagt har man registrerat arbetare från sexton länder i de skånska kolgruvorna. Skyldighet att genomföra kartläggning av underjordsverksamheten hade Kommerskollegium lagt på Höganäsbolaget, eftersom de var ägare



*Inne bland sly och bergbunkar finns fortfarande (2017) dammen efter det i stort sett misslyckade försöket med dagbrott kvar.
Foto: Lars Dahlbom*

till de flesta koncessioner och utmål, vid vilka arbetena pågick.

Markskador förekom, men dessa var ofta svåra att fastställa. Man var alltid mycket restriktiv med brytning av kol i närheten av bäckar, järnvägar och vägar.

Som framgått tidigare var förhållandena i privatgruvorna inte alltid tillfredsställande ur personskadesynpunkt. Det talas om att nästan tjugo dödsfall inträffade i privatgruvorna. I Höganäsbolagets historiska arkiv hittas endast rapport om en dödsolycka och då i samband med sprängning. Det finns muntliga traditioner om ytterligare dödsfall, bl.a. genom att två arbetare omkommit p.g.a. av kvävning. Det finns däremot dokumenterat brister i utrustningar i gruvorna i form av en rapport från Bergmästarämbetet 1947.

Några fall av uppsägning av avtalen finns registrerade. 1941-07-31 sägs ett avtal upp p.g.a. ”att ni bryter kol på annans mark”. Även varningar utdelades. Vid en av bränslekommissionens kontroller uppdagades att stora skifferstycken fanns bland kol i en transport. Detta föranledde en varning till kolbrytaren.

Privatbrytare

Den privata kolbrytningen bedrevs av folk med en rad olika yrkestitlar. Det fanns smedmästare, trädgårdsmästare, slaktare, lantbrukare, hovjägmästare, arkitekter, bilförsäljare m.fl. De flesta var från trakten men det fanns brytare från Ängelholm, Helsingborg, Mölle m.fl. orter. Dessutom finns en hel del mer eller mindre kända företag med i listan på privatbrytare. Klippans Tegelbruk, Tegelbruket Veberöd, Glumslövs Tegelbruk, Villekulla Tegelbruk, Findus, Siporex i Dalby, Manufakturbolaget i Malmö, Malmö Läderfabrik, Mazetti, Coralli chokladfabrik, Kärnan chokladfabrik, Skånska Cement m.fl. I listan från 1945 finns dessutom nio stycken mejerier.

Uppfordrade kolmängder

Den totala mängden upptagen kol i privatgruvorna var ansevärd. Total mängd från 1940 till 1950 uppgick till närmare 1 milj. ton. Den registrerade mängden 1942 var 96 741 ton och

motsvarande 1945 var 116 586 ton. Dessa siffror är endast de till Höganäsbolaget levererade mängderna. Att svarthandeln var betydande visar resultatet av de tillslag man gjorde.

Under 1942 var Svante Rask med sina tre schakt den största producenten med 7 736 ton levererad kol. Under 1945 var Skånska Cement störst med 9 401 ton. Mot dessa siffror ska ställas Höganäsbolagets resultat på ca 500 000 ton kol per år.

Enligt månadssammanställningarna var det få brytare som bedrev verksamhet kontinuerligt under hela året. I många fall bedrevs verksamheten endast under halva året eller mindre. Troligen berodde detta på rent praktiska problem, som att ägaren var lantbrukare och hade en gård att sköta. Ett flertal industrier tog endast upp kol för eget behov och några månaders brytning täckte detta behov.

Kolkvalité

”Billesholmskol” och ”Skrombergakol” fick under krigsåren ett skamfilat rykte, delvis oförtjänt. Den kol som togs upp från de djupare schakten var förhållandevis bra medan kol från de grunda schakten ofta var förorenade



Ovan ett foto från 1967 och visar ungefär samma område som bilden på föregående sida. Här har bergbunkarna börjat döljas av växtlighet, men bunkarna dominerar fortfarande.

Nedan ett foto från 2012. I skogsområden (här i Hultet) kan man på många ställen stöta på större eller mindre bergbunkar.

Foto: Lars Dahlbom



med lerskiffer. Efterfrågan var stor och det gick att sälja det mesta. Det förekom också att man i uppfordrat kol blandade in skiffer för att få upp vikten. Detta har påtalats åtminstone en gång vid en kontroll.

Avveckling

Den privata verksamheten i kolfälten upphörde successivt i takt med att lönsamheten sjönk beroende på att importen kunde ökas till förkrigsnivå. Detta dröjde dock en bit in på 1950-talet. Det fanns en liten verksamhet in på 1960-talet men då låg tyngdpunkten på lerbrytning.

Kolbrytningen lämnade inom ett antal geografiska områden många synliga spår. En del av dessa är fortfarande mycket tydliga, bl.a. i skogarna vid Hultet. Numera är det väl närmast förekomsten av orter nära markytan som kan ge markskador eller ge problem vid framtagning av

stadsplaner.

Dokumentation

Det finns en del litteratur som behandlar den privata kolbrytningen och då mest i form av tidningsreportage och artiklar i årsböcker som utges av hembygdsföreningar. Kontakta gärna Skromberga Akademi, Gruvmuseet i Bjuv eller Nyvångs Gruvmuseum.



Som framgått tidigare gjordes ett par försök med privata dagbrott för att komma åt kol som fanns på djup under ca tjugo meter. Försöken blev i stort sett misslyckade men följdverkningarna blev stora eftersom schaktningen genomfördes utan att beakta krav på återställande av marken. Det tidigare omnämnda dagbrottet vid Simmelsberga har medfört att ca 25 000 kvm god åkerjord är förstörd för all framtid.

Flygfotot ovan visar Skromberga södra dagbrott som det såg ut 1975. Här har schaktmassorna separerats och placerats på ett sätt som gör en återställning av marken möjlig. På detta sätt har merparten av de dagbrott Höganäsbolaget anlagt hanterats.

Billesholm den 2 juli 1943.

Herr Överingeniör Mauritz Ahlstrand,
Höganäs.

Undertecknad, arrendator av fastigheten Faravadshus
tillhörande Boserups fideikomiss anhåller härmed vördsamt om
tillstånd att å nämnda egendom bryta kol.

Avtal med jordägaren finnes.

Arbetet kommer att bedrivas i mindre skala med egen
arbetskraft.

Under förhoppning att denna min ansökan måtte bifallas
har jag äran teckna

med utmärkt högaktning

Albin Svensson.

Faravadshus, Billesholm.

En enkel ansökan om att få bryta kol på
Höganäsbolagets koncession hamnar hos bolaget.
I detta fall blir det avslag eftersom kolen är av för
låg kvalitet för att vara brytvärd.

STOCKHOLM MALMO GÖTEBORO

AKT. kap. Kr. 375.000

REditUPPLYSNINGAR

INKASSERINGAR

Höganäs-Billesholms Aktiebolag,
Höganäs,

Dat. den 19 jan. 1945 I/EB Nr

Schotte Rosenquist, Billesholm

Ankom den 21/1/45

Rosenquist, en 40 års gift man, har i många år haft anställning hos Höganäs-Billesholms Aktiebolag men började för några år sedan egen gruvdrift och har bearbetat en gruva i Billesholm, men koltillgången uppgives numera vara minimal. Däremot har han en gruva i Simmelsberga, som befinner sig i full gång och där han har ett 20-tal män anställda. Den årliga omsättningen i Simmelsberga uppgives uppgå till närmare kr. 200.000:- Enligt vad vi erfarit har R. inköpt ett jordområde i Jonstorps socken, varefter han även skall försöka att finna kol.

Persnigen skildras R. såsom en skötsam och ansedd man, vilken åtnjuter förtroendeuppdrag, bl.a. är han kommunalfullmäktige samt fattigvårdsstyrelsens ordförande.

R. äger en fastighet i Billesholm, taxeringsvärderad till kr. 11.500:- och måttligt inkomst. I ekonomiskt avseende hava inga anmärkningar förebrats, och måttliga krediter anses tillräddliga.

Kontrollen av personer med kolbrytarintentioner var omfattande. Bland annat togs kredit- och vändels-informationer på sökanden från företag med så här vackra brev.

Avskrift.
Mott. ant. 1/2 1941

Överenskommelse.

Mellan Höganäs-Billesholms Aktiebolag och Trädgårdsmästaren Bror Engkvist har den 12 juni 1941 träffats följande överenskommelse, vilken härmed skriftligen bekräftas.

§ 1.

Under nu rådande kolbrist äger Engkvist tillfälligt rätt att inunder egen mark å 1000 kvm. från Södra Vram 2⁹⁰ avstyckad jord och inom Bolagets utmål nr 1759 i Billesholmsfältet bryta och där tillgodogöra sig stenkol.

§ 2. Y

Det åligger Engkvist att på Bolagets anfordran omedelbart avbryta ovanstående gruvarbete.

§ 3. J

Engkvist inkluder sig allt i samband med detta gruvarbete stående ansvar, exempelvis för eventuella markskador, även till utomstående person, för olycksfall samt beträffande kolavgäld och i övrigt vad lag föreskriver, och vad myndigheterna kunna ålägga den, som bearbetar fyndigheten.

Höganäs och Billesholm den 12 juni 1941

Höganäs-Billesholms Aktiebolag
Mauritz Ahlstrand

Bevittnas:

Bror Engkvist
Albin Svensson

Här har framställan behandlats med positivt resultat vilket inte alltid var fallet. Efter 1942 blev det nästan omöjligt att få tillstånd.

Yttrande betr. Grubrytaren nr 24 Lisa Johanssons brev av 26.1.1945.

Lisa Johansson bröt själv dec 1941 - jan 1942 ursprungliga nr 24, som saknade övre flöts, kolens värmevärde 3.800 - 4.000 v.e. Verner Nilsson uppträdde sedermera såsom underbrytare 35a på 24 Lisa Johanssons och 35 Nils Christenssons mark med kolupptagning från ovanstående på Lisa Johanssons mark belägna schakt. Detta pågick febr 1941 - sept 1942 men Verner Nilsson var som framgår av rättegångsprotokollen på flera olika sätt omöjlig som kolbrytare. Under tiden bröt Lisa Johansson från annat schakt på sin egenägd den verkliga övre flötsen, som slutade någonstans mellan dessa bägge schakt, där också den linie går, som markerar gränsen för det område, där undre flötsen får tagas.

Så långt finns det alltså fog för Lisa Johanssons begäran. Men eftersom det nu finns ett kontrakt 35a mellan Verner Nilsson och bolaget skall Lisa Johansson visa, att det kontrakt, som upprättats mellan henne och Verner Nilsson, är ogiltigt, vilket visserligen enligt bilagda utslag skett av häradsrätt och hovrätt, men då målet enligt uppgift lär vara överklagat hos Kungl. Maj: genom revisionsansökan, torde även detta utslag böra avvaktas, varom ej bevis torde ingivas, att hovrättens dom ej i laga tid överklagats.

Billesholm den 16.2.1945

Albin Svensson

Att avtalen inte alltid kunde täcka alla situationer visar ovanstående dokument. Problemet är här att en kolbrytare tagit in underbrytare som visat sig ha en del rättegångsprotokoll mot sig. Det finns ett kontrakt mellan brytare och underbrytare som är uppsagt men är uppsägningen giltig då kontraktsuppsägningen är överklagad? Dessutom är det problem med vilken flöts som bearbetats, den övre eller den undre.

G/A 14 maj 1945

Vi erkänna härmed emottagandet av Edert brev den 12 maj jämte bilagda P.M. angående upplåtelse av brytningsrätter för stenkol.

Då vi förmoda, att Statens Bränslekommission efter noggrant övervägande kommit till den uppfattningen, att landets bränsleförsörjning verksamt kan tillgodoses genom att Högånsbolaget till de "privata brytarna" fortsätter att upplåta rätter till brytning, förklara vi oss härmed villiga att i enlighet med ovannämnda P.M. på försök utlämna dylika brytningsrätter inom vissa delar av Övre flöts i Billesholm.

Då vi äro övertygade om, att ovannämnda beslut kommer att åsamka oss ännu större svårigheter med anskaffning av arbetskraft till våra gruvor än vad som hittills varit fallet, få vi samtidigt meddela, att vi icke kunna se någon möjlighet att infria vårt tidigare givna löfte att uppbryta vår produktion till en kvantitet, motsvarande 600.000 ton per år. Vi komma givetvis liksom förut att göra allt för att hålla vår produktion så hög som möjligt.

Högåns som ovan.
HÖGANÄS-BILLESHOLMS AKTIEBOLAG

Ovan ett välformulerat brev där Högånsbolaget accepterar krav från Bränslekommissionen att öka antalet privatgruvor medan man samtidigt talar om att detta minskar den egna produktionen. Högånsbolaget hävdade under hela privatgruvepoken att eftersom en arbetare hos bolaget producerade upp mot fyra gånger mer kol än en hos privatgruvorna var det en riksangelägenhet att bolaget fick behålla sin arbetskraft.

Nedanstående uppställning från Högånsbolaget visar bolagets syn på arbetsläget. Bolaget hade en överenskommelse med Bränslekommissionen att leverera 600 000 ton kol/år, men tappet av arbetskraft till privatgruvorna medförde att överenskommelsen troligen inte kunde uppfyllas.

11.10.1944 Statens Bränslekommission, Stockholm 3. - 2 -

År	Anställda	Ytterligare behov
1938	900	den 11 oktober 1944
1939	920	-
1940	1075	-
1941	1140	-
1942, 1:a kvart.	1150	-
2:a " 3:e "	1060	90
4:e "	1050	100
1943, 1:a "	1175	100
2:a "	1140	170
3:e "	1110	210
4:e "	1040	280
1944, 1:a "	1080	240
2:a "	1120	200
	1090	250

På grundval av nu anförda skäl måste vi stå fast vid vår ståndpunkt att icke bevilja AB Svensk Bultongtärning brytningsrättstillstånd inom våra utval i Billesholm.

Sedan Ingenjör Högåns som ovan i september 1942, avläst en begäran om brytningsrättstillstånd till Högåns-Billesholms Aktiebolag i Billesholm, beviljades den 11.10.1942 av Advokat Devon och Överste Högåns, vilka för ovannämnda företags räkning äro, tillstånd att bryta kol i Billesholm. Deras anhållan avsåg, av det skäl, dels beredande på den allt mer känbara bristen på gruvbrytare i våra gruvor och dels beredande på att det planerade företaget icke kunde bryta annat än i övre flöts län ett område, som vi reserverat för framtida brytning från stenkol i Billesholm.

Sedan detta avslag fortsattes arbetena, varvid Övering, Ahlstrand/MS i Billesholms Sparhall och Högåns-Billesholms Aktiebolag i Billesholm, som nu värfades gruvorna måste nämligen länshållas med pumpning, varvid vattnet tillförs till rinnen i Övre flöts till andras arbetsplatser, för stora olägenheter följde därav. Frågan löstes förut sedan Bergsingenjören och Landfiskalen tillkallades.

Den 7.4.1943 framställde vi personligt besök av Överste Högåns och Advokat Devon ådaga begäran att få



Åby-Klippans Tegelbruks A.-B.

Tillverkare
Fasadtegel
och vandr
Murtegel,
Taktegel
samt
Dräneringsrör
i alla storlekar.
RIKSTELEFON 65.
Postgickkonto 91555.

KLIPPAN den 3 sept. 1941.

Herr Ingenjör M. Ahlstrand,
Högåns.

Åberopande dagens telefonsamtal med Eder få vi härmed översända en avskrift av Bränslekommissionens skrivelse till oss angående kolbrytning i S. Vram.

Vi vilja meddela, att vi äro fullt införstådda med att ställa oss till efterrättelse såväl Bränslekommissionens som Edert bolags föreskrifter i fråga om kolleverans och brytning. Samtidigt vilja vi vädja till Eder såsom kolkund hos Eder sedan ett 20-tal år tillbaka om välvilligt tillmötesgående i denna sak, som är av oerhörd betydelse för vårt företag. Det har nämligen visat sig omöjligt för oss att erhålla hårdbränt tegel vid eldning med vedbränsle och därtill kommer att ved i större kvantiteter icke tyckas kunna uppbrytas.

Vår dissp Plöjel är gärna beredd att besöka Eder för ordnande av alla formaliteter, om Ni så önskar. Tacksamt emotseende Edert svar teckna vi

Högåktningfullt
Klippans Tegelbruks A.-B.
[Signature]

1 avskr.

den 20 september 1941

Klippans Tegelbruks A.-B.

Klippans

KLIPPAN den 3 sept. 1941.

Herr Ingenjör M. Ahlstrand,
Högåns.

Till svar å Eder skrivelse av den 3 dennes, ställd till vår Ingenjör Ahlstrand, få vi meddela, att vi på samma villkor som övriga gruvbrytare må öppna schakt och bryta stenkol vid Billesholm.

För ordnande av därmed sammanhängande frågor torde vi vända Eder till Bergsingenjören Gustaf Claesson, Billesholms Gruva, som erhållit kopia av detta brev.

Vi vilja meddela, att vi äro fullt införstådda med att ställa oss till efterrättelse såväl Bränslekommissionens som Edert bolags föreskrifter i fråga om kolleverans och brytning. Samtidigt vilja vi vädja till Eder såsom kolkund hos Eder sedan ett 20-tal år tillbaka om välvilligt tillmötesgående i denna sak, som är av oerhörd betydelse för vårt företag. Det har nämligen visat sig omöjligt för oss att erhålla hårdbränt tegel vid eldning med vedbränsle och därtill kommer att ved i större kvantiteter icke tyckas kunna uppbrytas.

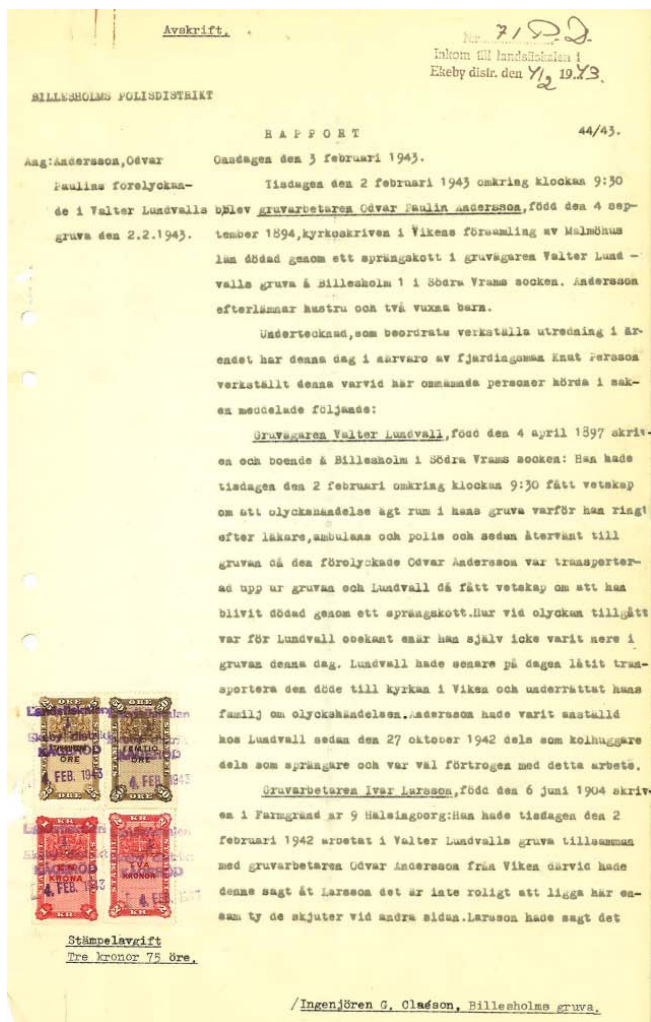
Högåktningfullt
Högåns-Billesholms Aktiebolag
Gruvavdelningen
[Signature]

W/BI

Vid den aktuella tiden fanns det flera tegelbruk i Skåne. Bristen på kol visade sig vara ett hot mot deras verksamhet vilket framgår av ovanstående dokument.

I det här fallet blev svaret positivt.

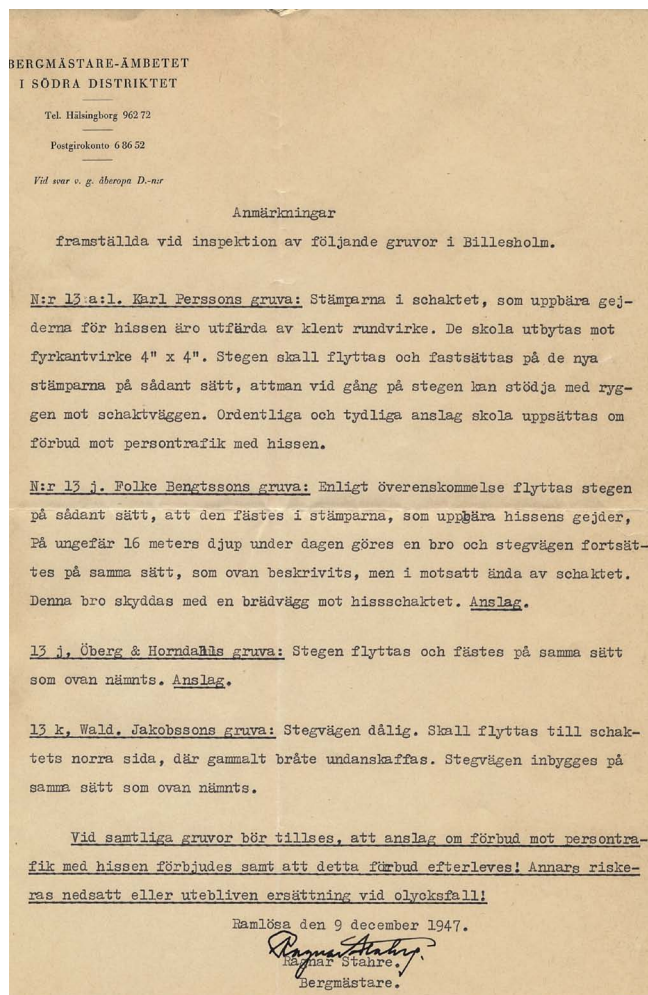
Bland företag som ansöker om brytningsrätter finns flera mejerier. I dag är väl alla lokala andelsmejerier borta liksom tegelbruken.



Mycket folk arbetade under extremt svåra förhållanden i schakt med många gånger undermålig säkerhet. Inte underligt att det skedde olyckor. Bilden ovan visar första sidan i den enda dödsfallsutredning som hittats i Höganäsbolagets historiska arkiv.

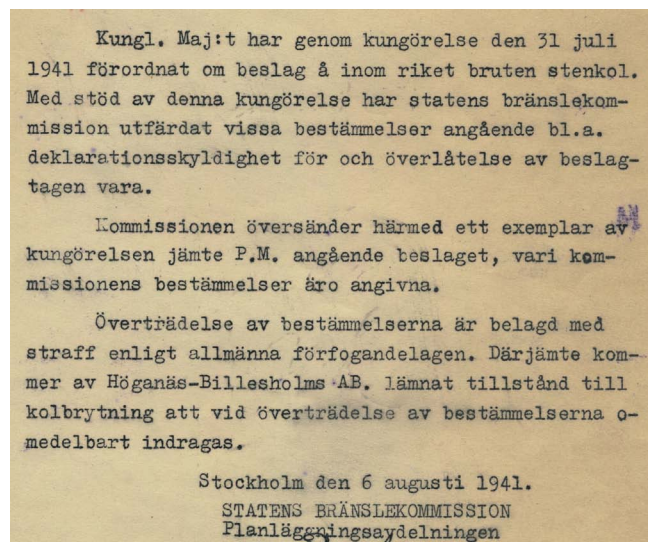
I det här fallet hade man borrar genom väggen till ett annat brytningsrum. Man hade varit överens på båda sidor att man skulle spränga bort väggen men av någon anledning hade en man stannat kvar och hamnat under nerrasande berg.

Det sägs att antalet dödsfall i privatgruvorna skulle uppgå till nästan tjugo. Detta har inte kunnat bekräftats med material från Höganäsbolagets historiska arkiv.



Av bilder i olika publikationer framgår med all tydlighet att utrustningen vid en del gruvor inte var helt förstklassig.

Ovanstående dokument är resultatet av en inspektion av Bergmästare-Ämbetet och visar på några allvarliga brister.



Efter att förhandlingarna med kolbrytarna brutit samman beslöt staten om beslag på all kol. Snabbt ordnades så att all upptagen kol skulle levereras till Höganäsbolaget där den vägdes och redovisades för Bränslekommissionen.

R a p p o r t

Måndagen den 27 april 1942

Landsfiskalen i Ekeby distrikt har begärt statspolisens i Malmö medverkan för undersökning angående förseelser mot S. F. angående utvidgat beslag å stenkol jämförd med 3 § Allmänna förfogandelagen. Sådan undersökning har därefter företagits av därtill beordrade polis-konstaplarna Mils Sjöb och Folke Davidsson, varvid följande personer hörts och uppgivit:

Gruvägaren Carl Friberg, född den 14 mars 1905 samt boende och kyrkoskriven i huset nr 28 vid Tranemansgatan i Hålsingborg. Han hade sedan någon tid tillbaka bedrivit stenkolsbrytning vid en av honom i Södra Vram arrenderad kolgruva. Enligt Bränslekommissionens bestämmelser skall all den stenkol, som av enskilda gruvägare brytes i Billesholmstrakten, levereras till och inköpas av Höganäs Billesholms Aktiebolag. Någon dag i början av februari månad 1942, då Carl Friberg varit i trängande behov av pengar, hade en person vid namn Carl Friberg kommit till Carl Friberg gruva och frågat om han finge köpa två lass stenkol utan licens. Carl Friberg hade efter tvekan gått med på detta och hade Carl Friberg, troligen samma dag, med två lastautomobiler hämtat sammanlagt 80 hektoliter stenkol, som Carl Friberg vid hämtningen betalt med överenskommit pris, 4 kronor per hektoliter. Härförutom hade Carl Friberg något senare eller i mitten av samma månad till chauffören Carl Friberg från Hålsingborg, vilken han kände förut, sålt ett lass stenkol å 40 hektoliter för likaledes 4 kronor per hektoliter. Denna stenkol hade Carl Friberg själv med sin lastautomobil hämtat vid Carl Friberg gruva i Södra Vram, där han även erlagt betalningen för stenkolen.

Malmö som ovan.
Knut F. Ericsson

Vid samtal med folk "som var med" framkommer ofta att det var en hel del lastbilstrafik i gruvområdena nattetid, och med tanke på de stora extraförtjänster som väntade är det väl inte så underligt att svarta affärer förekom. En och annan avslöjades enligt ovanstående dokument. De 480 kr som tjänades motsvarar i dagens värde ca 10 000 kr.

Malmöhus läns norra kristidsstyrelse
Hålsingborg.

Herr Ingeniör G. Olsson
Billesholm.

Under återopande av tidigare telefonsamtal där M anhöllit om meddelande om de straff som ådömts vissa personer, som sysslat med olovlig handel med stenkol, får bränslekontoret meddela följande sammanställning.

	Straff
Carl Friberg, Hålsingborg } <i>ombud</i> Harry Engqvist	2 månaders fängelse Dagsböter 80 kronor
Dessutom skall Friberg ensam till kronan avstå kronor 6,427:75 samt Friberg och Engqvist, vilken av dem gälda förvärf, kronor 620:--.	
Gruvägare Harald Persson, Kågeröd.	Kronor 312:50 i dagsböter samt att till kronan utgåva köpeskillingen för kolen kronor 1.970:--
Gruvägare St. Troedason, Billesholm. <i>= 312 kronor. Kågeröd 1943</i>	60 kronor dagsböter samt att till kronan utgåva köpeskillingen för kolen kronor 450:--
✓ Karl Ivar Gedda, Klippan. <i>= 312 kronor. Kågeröd 1943</i> <i>Okt. 1943 f.o.m. okt 1943</i> Gruvägare Joander Persson, Hålsingborg. <i>= 312 kronor. Kågeröd 1943</i>	120 kronor i dagsböter samt att till kronan utgåva köpeskillingen för kolen kronor 852:50 60 kronor i dagsböter samt att till kronan utgåva köpeskillingen för kolen 421 kronor.
F. gruvägaren Thure Mårtensson, Hålsingborg. <i>= 312 kronor. Kågeröd 1943</i>	Dagsböter 80 kronor samt att till kronan utgåva köpeskillingen för kolen 425 kronor.
Trafikchauffören Uno Jönsson, Hålsingborg	Fängelse 45 dagar samt att till kronan utgåva värdet av stenkolen efter avdrag av transportkostnader med 3,315 kronor.
✓ Gruvägaren Börje Lundvall, Billesholm. <i>= 312 kronor. Kågeröd 1943</i> <i>"Vatten 75 kronor"</i>	240 kronor i dagsböter samt att kronan utgåva köpeskillingen för kolen kronor 1.395:--
✓ Förmannen Fritz Lindau, Billesholm. <i>= 312 kronor. Kågeröd 1943</i> <i>"Vatten 75 kronor"</i>	dagsböter kronor 60:-- samt att till kronan utgåva köpeskillingen för kolen kronor 200:--
✓ Gruvägare Erik Nyström, Billesholm. <i>= 312 kronor. Kågeröd 1943</i> <i>"Vatten 75 kronor"</i>	Dagsböter kronor 312:50 samt att till kronan utgåva köpeskillingen för kolen 1.925:-- kronor.

I samtliga mål har besvärshänvisning lämnats.
Dessa uppgifter ha erhållits enligt utdrag ur domboken hållen vid Laggude Håkratsrätts Håsting i Hålsingborg den 18 oktober resp. 15 november 1943.
Hålsingborg den 11 december 1943
Malmöhus Läns Norra Kristidsstyrelse
Bränslekontoret

Att det förekom en del skumma affärer inom branschen, trots omfattande kontroller, visar ovanstående dokument från Luggudes dombok 1943. En verksamhet med dåligt rykte? Jo, men det var troligen ett litet fåtal av alla aktörer som skapade detta rykte.

REKOMMENDERAS

den 31 juli 1941

Herr Slaktare Johan Olsson
S. Vram 2
Billesholm

Enär vi fått uppgift om att Ni bryter kol under annans mark få vi härmed uppsäga överenskommen av den 16/12 1940, vilket innebär, att vi förbjuda Eder att bryta kol fr.o.m. denna dag.

Högaktningsfullt
Höganäs-Billesholms Aktiebolag
Gruvavdelningen
M. A.
Ing. Ahlstrand/P.-

En annan följd av oegentligheter kunde bli uppsägning av kontraktet. Enligt ovanstående dokument har detta inträffat på grund av att brytaren inte hållit sig inom tilldelat område.

Undertecknad har denna dag besiktigt de skador, som uppstått å Olof Jönssons egendom Östergård i Kågeröds socken till följd av gruvdrift.

I egendomens norra del hade, till följd av stenkolsbrytning, uppstått tvenne större svackor samt tre stycken kraterliknande fördjupningar o:a 1,5 m. djupa och 3,5 å 4 m. i diameter.

För att återställa marken i ungefär samma skick som före sättningarna måste först avloppsdiket, som nu ligger med 6" rör omläggas på minst 300 m. och som fallet, vilket redan före sättningarna var svagt, måste minskas, tärvas större rör för att avledningen skall bli lika stor som förut. Kostnaderna härför bliver minst 650 kronor.

Områdena, som domineras av svackorna och kratrarna, o:a 2 har, måste omräneras i anslutning till det fördjupade avloppet. Kostnaderna härför belöper sig till o:a 1.600 kronor.

Kratrarna måste igenfyllas, varvid den översta delen, minst 25 cm. måste bestå av matjord utav lika god beskaffenhet som den kringliggande åkerns. Kostnaderna härför belöper sig till minst 225 kronor.

1946 års vallskörd har till följd av översvämning m.m. blivit avsevärt nedsatt, enligt ägarens mening för 500 kronor, vilket belopp jag anser vara rimligt i betraktande av fältets utseende vid undersökningstillfället.

Huruvida ytterligare sättningar kommer att uppstå kan nu icke bedömas.

Marksador förekom. Här ovan redovisas en sådan som bedömdes kosta ca 3 000 kr (65 000 kr i 2017 års värde). Sådana här skador uppkom långt efter det att brytningarna hade upphört.

REKOMMENDERAS

Malmö Läderfabriks AB
Ystadsvägen 17
Malmö

Övering. Ahlstrand

Ög/UK 20 febr. 1946

Då vi nu genom Bergmästareämbetet erhållit karta över bl.a. även Eder gruva i Skromberga, se vi oss härmed berättigade att av Eder begära ersättning för den kolkvantitet, som genom Eder gruvarift brutits inom vår koncession. Av nämnda karta, som härmed bilägges, framgår tyvärr icke exakt huru stor del som brutits på vårt område, men att döma av det brytningsystem som tillämpats och de markskador i dagen, som kunnat konstateras och vilka vi inlagt på denna karta, kan man draga den slutsatsen, att den utbrutna arealen är av det omfång, som vi särskilt inritat på kartan. Den sålunda erhållna arealen uppgår till 12800 m². Kolfångsten i den angränsande delen av vår gruva uppgår till 1,1 ton per m², vadan den av Eder på vår koncession utbrutna kvantiteten sålunda kan uppskattas till 14000 ton. Med utgångspunkt från marknadspriset för den kolkvalitet, som Ni bryta i Eder gruva, och med avdrag för våra brytningskostnader, ha vi beräknat att den utbrutna kvantiteten jämt ersättning för in- trång och de markskador, som uppstått, kunna värderas till samman- lagt 250.000:-- kronor.

Vi få alltså härmed framställa skadeståndskrav på detta belopp. För den händelse att vi i framtiden kunna konstatera att Eder brytning fortgått ännu längre än som vi nu antagit, förbehålla vi oss all rätt till ytterligare ersättningsanspråk.

Vi emotse Edert snara svar och teckna

högaktningsfullt

HÖGANÄS-BILLES HOLMS AKTIEBOLAG
Gruvavdelningen

Markskadorna visade att man brutit kol på Höganäsbolagets koncession. Skadeståndskra- vet är 250 000 kr vilket motsvarar ca 5,5 milj. kr i 2017-års valutavärde. Företagets ansvarige brytare har dragit en ort in i Höganäsbolagets brytningsområde utan bolagets eller sina huvud- mäns vetskap.

Herr A. Walfridsson
Järnvägsgratan 29
HÄLSINGBORG

Med anledning av Eder skrivelse av den 7 aug. får statens bränslekommission meddela, att de i skrivelsen fram- förda önskemålen tillgodosatts genom den överenskommelse, som träffats mellan Manufakturaktiebolaget i Malmö och Lundvall. Överenskommelsen har träffats genom ingenjör Gunnar Nybergs förmedling och innebär, att Manufakturaktiebolaget i viss utsträckning tillsejuter rörelsekapital, för att brytningar skola kunna återupptagas. Kolen inlevereras till Billesholm, varifrån Manufakturaktiebolaget enligt överenskommen plan erhåller leveranser av samtagna kol.

Under handläggningen av detta ärende har från bränsle- kommissionens ombud i Skåne inkommit en rapport, varav fram- går, att han bl.a. vid besöket i Billesholm den 14/8 fick se en bil med kol, där stora skifferstycken voro iblandade i kolen. Enligt chaufförens uppgift kom detta kollass från Schotte Rosenkvists gruva 121 i Simleberga. Ni anmodas meddela medlemmarna i Gruvvägarförbundet, speciellt ovan- nämnda medlem, att störeta omsorg givetvis skall nedläggas på kolens sortering, så att transportväsende och eldnings- apparater icke belastas i onödan med odugligt bränsle.

Stockholm den 26 augusti 1944

STATENS BRÄNSLEKOMMISSION
Byrån för licenstaganden

P.O. Kjellström

Ett sätt att dryga ut inkomsterna var att blanda berg i kolet före vägningen. I dessa bränslebris- tens tider gick det mesta att sälja men ibland upptäcktes bedrägerier, som nedanstående dokument visar.

MANUFAKTUR AKTIE BOLAGET I MALMÖ
BOMULLSSPINNERI · BOMULLSVÄVERI · TRIKÅFABRIK
GRUNDAT 1855

Telegr adr MABIM Postadress: Box 278 Malmö 1 Namnanrop: MAB och MYA

Höganäs-Billesholms Aktiebolag

Höganäs

Ankom den 14/8 1944
Besvd. 23/10

Eder beteckning Eder skrivelse av den Vår beteckning Datum
FT/AGE 13.10.1944.

Beträffande herr Walter Lundvalls brytning av stenkol på Edert koncessionsområde.

Av herr Walter Lundvall, Billesholm, med vilken vi i sam- råd med Eder kamrer Wrahme och ingenjör Nyberg, bränslekontoret i Malmö, träffat viss överenskommelse om ekonomiskt stöd, er- höllo vi i dag Eder skrivelse till honom av den 27 september, med vilken Ni ålägger honom att iakttaga visst säkerhetsavstånd till den bäck, som flyter genom det av herr Lundvall bearbetade området. Säkerhetsavståndet har bestämts till 50 m för redan brutet område och 30 m för ännu obrutet område. Enligt till oss läm- nade uppgifter överstiger säkerhetsavståndet väsentligen det, som föreskrivits i andra fall.

I enlighet med anvisningar i Eder skrivelse rådfrågade vi i dag per telefon Eder ingenjör Claesson i Billesholm, varvid vi in- hämtade att föreskrifterna om säkerhetsavståndet göras med hänsyn till risken att bäckens vatten, som användes i samhället, genom sättningar i jorden kan gå förlorat.

I anledning av detta uttalande vilja vi föreslå, att vi bygga en kulvert för vattnet på den sträckning av omkring 90 meter, där bäcken går över den av herr Lundvall bearbetade fyndigheten. Det är vår uppfattning, att genom en sådan åtgärd all risk för vattnets förlust kan elimineras och att kolbrytningen under sådana omstän- digheter bör kunna bedrivas ända fram till och under bäcken i lik- het med vad som förekommit på andra områden, utan att därvid några särskilda anordningar vidtagits.

Vi emotse gärna Edert meddelande, huruvida Ni för Eder del godkänna ett sådant förfarande och om herr Lundvall under sådana omständigheter äger bedriva brytning ända fram till och under bäcken utan iakttagande av särskilt säkerhetsavstånd.

Högaktningsfullt

MANUFAKTUR AKTIE BOLAGET I MALMÖ
Walter Lundvall
Ekonomichef

Ovanstående dokument rör frågan om skydds- avstånd till vissa föremål ovan jord. Det kunde gälla järnvägar, vägar och liknande konstruk- tioner. I Höganäs gällde också förbud mot ort- dragning under kyrkor. I ovanstående fall gäller det en bäck. Kolbrytaren Manufaktur Aktiebo- laget ville komma undan säkerhetsavståndet med en rörkonstruktion efter att tidigare fått nej på en ansökan om en sänkning av säkerhets- avståndet. Höganäsbolaget säger nej.

den 23 oktober 1944

Manufaktur AB i Malmö
Box 278
Malmö 1

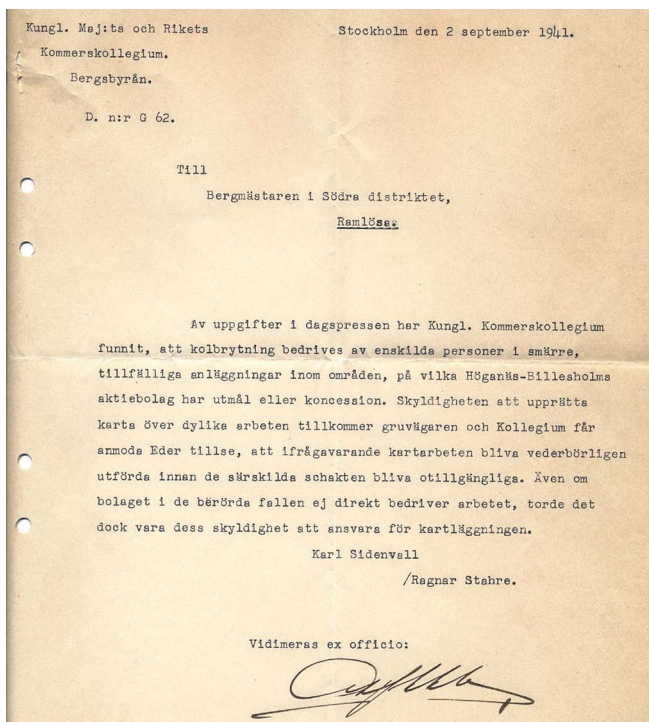
Walter Lundvalls brytning av stenkol i Billesholm

Edert förslag om att Lundvall skulle få bryta ut kolen helt under bäcken, mot det att Ni anlade en 90 m lång kulvert, kunna vi icke godkänna. För att en sådan kulvert skall tjänstgöra fullt betryggande måste den nämligen vara helt fribärande. Vidare måste den vara så utförd, att den är underhållsfri, eller också erfordras andra garantier för att den under- hålles i all framtid. Enligt vårt förmenande medför allt detta så stora kostnader, att den lilla kolrest, som kvarstår under bäcken, på intet sätt kan betala kostnaderna.

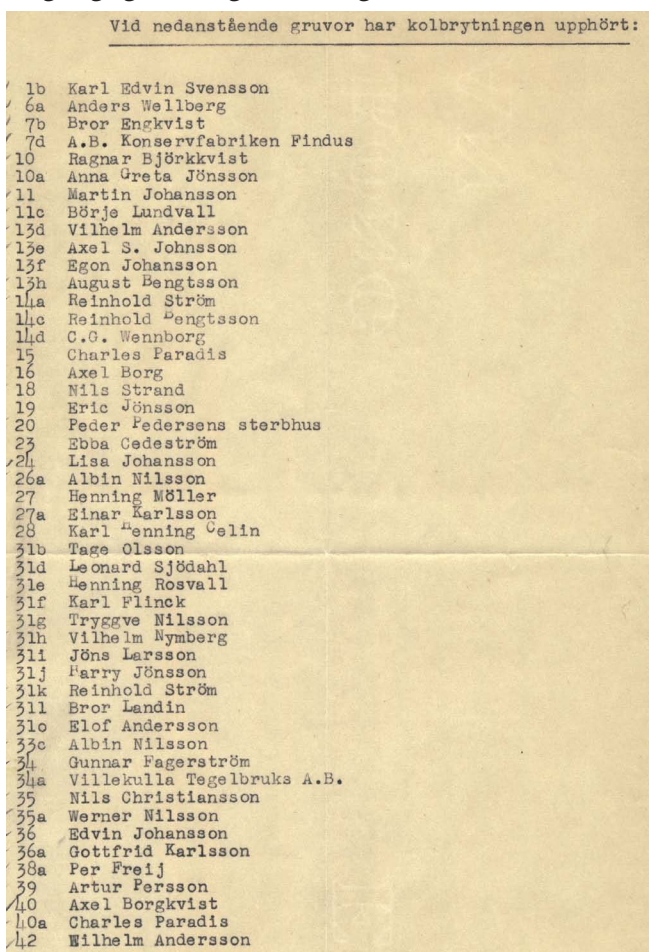
I förhoppning om att Ni äro införstådda med att detta vårt resonemang är riktigt teckna vi

högaktningsfullt

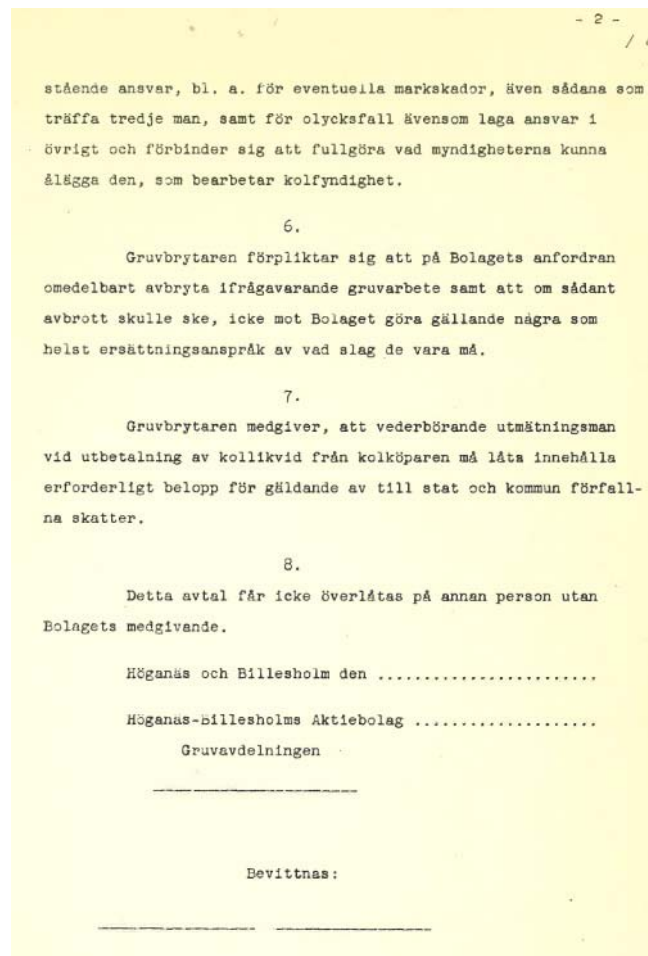
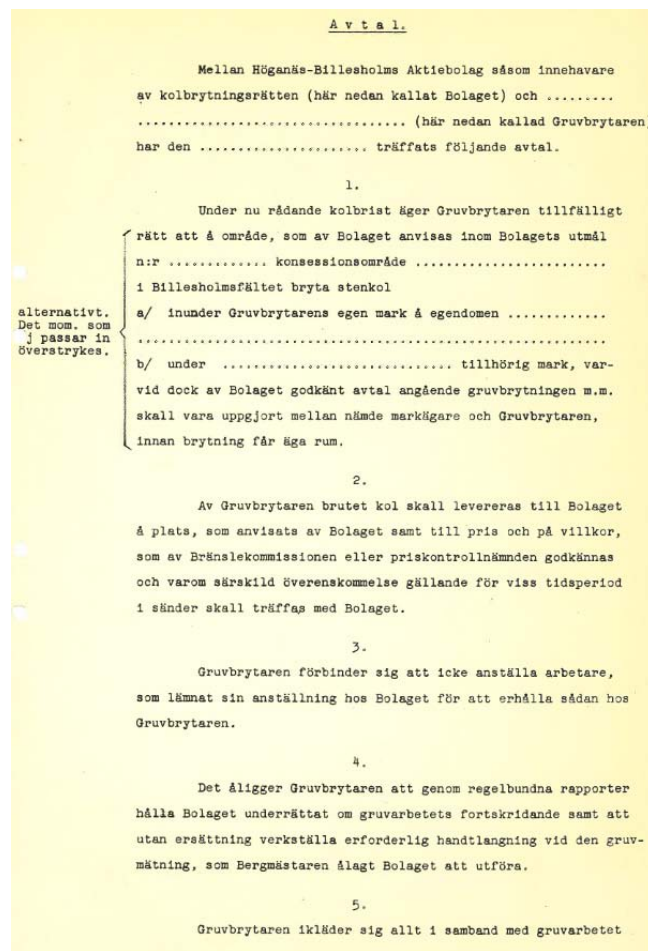
Höganäs-Billesholms Aktiebolag
Gruvavdelningen



Ett viktigt beslut för den historiska forskningen, ett beslut som innebär att kartmaterialet finns tillgängligt i Höganäsbolagets arkiv.



Efter kriget stängdes många gruvor trots att kolbristen fortsatte flera år. En förklaring är att många smågruvor blev utbrutna, medan en del större fortsatte ett antal år till. Här ovan redovisas 49 namngivna schakt som lagts ner. Listan är daterad 1945-10-17



Blankett för avtal mellan gruvbrytare och Höganäsbolaget